

בשתיים, רק דלא גרסי לה בגמרא דידהו. ע"ש.

ואנא דאמרי, הרי בגמ' כשדיברו מענין מטבע החתימה של ברכת מעין שלש, דיברו מענין זה דהוי אין חותמין בשתיים, ומצינו לכמה ראשונים שביארו כן להדיא, כמו שכתבו הסמ"ג, המרדכי, הרוקח, הריקאנטי. וכן מבואר להדיא בדברי מרן הבית יוסף, שיש בדבר משום אין חותמין בשתיים, אם כן אי אפשר לחלוק על ביאורו של מרן הב"י בסוגיא. אף דאין הכי נמי להחולקים י"ל דלא הוי אין חותמין בשתיים, אך בזה גופא פליגי, וכיון שמרן הב"י פירש כן בדעת החולקים, דהוי בכלל אין חותמין בשתיים, כך יש לתפוס, ולא להידחק בכל דוכתא ולסמוך על מאן דפליג, שאין לדבר סוף, שהרי קיבלנו הוראות הרמב"ם ומרן הש"ע.

וסייעתא לכל הנ"ל ממה שכתב מרן החיד"א, בברכי יוסף (סי' קסז סק"ה) לגבי האיסור לטעום

קודם שיתן מאכל לבהמתו, דהט"ז כתב, שאין איסור בטעימה, דא"כ למה אמרו כאן אסור לאכול וכו' ולא אמרו אסור לטעום, כמ"ש פ"ק דשבת (ט:) אסור לטעום עד שיתפלל, וכן אסור לטעום עד שיבדיל (שם), אבל כאן לא אמרו אלא אכילת סעודה. עכ"ל.

והקשו עליו דבגיטין (סב.) איתא אסור לטעום. ותירץ מהר"ם חאגיז (מוכא בבארי היטב סק"ט) דכלל גדול דאין לסמוך אלא על הנשנה במקומו, לזה דייק הט"ז ואמר למה אמרו כאן, דקאי על ברכות. עכ"ד. וכתב מרן החיד"א, ואנא זעירא תיובתא ופירוקא לא חזינא, דהא דגיטין היא היא מימרת ברכות, וכיון דהכא גרסינן אסור לאדם שיאכל מאי מקשים על הט"ז מגיטין, הא זוהי המימרא גופא, והכא גרסינן שיאכל, וע"כ ליתא להדיא גירסא, דחדא מימרא היא. ומינה תברא לתירוצ' מהרמ"ח הנז', דלא שייך הכא כללא דאתמר בעלמא סוגיא במקומה עדיפא, דהתם היינו בתרי סוגיות חלוקות, דמהכא משמע נגד סוגיא אחרת, אבל הכא חדא מימרא היא ולא שייך זה, אלא לומר דהדיא גירסא מוטעית, כדאמרן. ומאי דדייק מלשון הט"ז דקאמר למה אמרו כאן, לאפוקי מאי דאתמר בגיטין, לא נהירא, דאי הט"ז זכר מינה הוה דחי להדיא גירסא. ואיברא דהרמב"ם (סוף הלכות עבדים) והסמ"ג (סוף עשין פ"ו) כתבו אסור להקדים מזונות וכו', ולא נקטי טעימא. אבל קצת קשה על הט"ז והאליה רבה (אות ח) שכתבו כדבריו, דהרי הרי"ף (כח.) והרא"ש (פ"ו סי' כב) גרסי אסור שיטעום. ועיין בשו"ת שאלת יעבץ (סי' טו"ב). ע"כ.

חזינן, שיש לנו להתחשב בדעת ג' עמודי הוראה גם

וכיון שכן המנהג כאן בארץ ישראל, הכי נקטינן, ואף אלה שעלו מארצות חו"ל ונהגו שם לחתום ועל הכלכלה, ישנו את מנהגם וינהגו כמנהג ארץ ישראל. ואפילו בחוץ לארץ טוב ונכון לנהוג כן, [ואין בזה חשש משום שינוי מהמנהג, דבכמה דוכתי כתבו האחרונים לתקן הנוסחאות נגד המנהג, וגם הרב בן איש חי כתב כן בכ"ד]. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר ח"ו (חיד"ד סימן לח אות א') בדין אין חותמין בשנים. ושוב נדפסו הדברים בתוספת בשו"ת יביע אומר ח"ח (סימן יא אות לא). ע"ש.

ולכן אע"פ שמצינו לכמה ראשונים שכתבו לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, אין לנו אלא גירסת עמודי ההוראה הרי"ף הרא"ש והרמב"ם והש"ע, וכיון דחזינן שיש קפידא שלא לחתום ועל הכלכלה, בודאי שאין להורות "לכתחלה" לחתום ועל הכלכלה. ותימה היאך כתב בברכת ה' שיכולים להמשיך במנהגם לכתחלה, והיאך נעשה תנא ופליג על מי שגדול בדבר שעמודי ההוראה והש"ע הנ"ל סבירא להו שאין לעשות כן.

ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (תרי"ג מצוות, תולדות המחבר) שנהג לסיים על הארץ ועל המחיה, ולא היה אומר ועל הכלכלה, וכן הוא בבעל הלכות גדולות, ועל זה הסכים גם הגר"א, וכ"ה בשל"ה. ובסידור התניא. ע"ש.

גם הגאון החזון איש בספר דינים ונהגות (פ"ז אות ב') כתב לומר על הארץ ועל המחיה, ולא לחתום ועל הכלכלה. וכ"ד הרב אור לציון בחלק ב (עמוד שח אות מה), שבברכה מעין שלש יש לחתום על הארץ ועל המחיה, ולא להוסיף על הכלכלה. כיון שאין לחתום בשתיים. וכן כתב הבית יוסף שכן גירסת בעל הלכות גדולות והרמב"ם והסמ"ג, וכן המנהג. ע"ש. וכל זה דלא כמו שכתב בברכת ה' הנ"ל.

שוב הראוני בשו"ת אלישיב הכהן חלק ב', שכתב כדרכו להצדיק דברי רבו, דאפשר "לכתחלה" להמשיך במנהג לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה, לאותם שנהגו כן במרוקו ותוניס. ועיקר טענתו, דמאן יימר לן דהראשונים דלא גרסי ועל הכלכלה הוא משום דסבירא להו דהוי בכלל אין חותמין בשתיים, הא איכא למימר, שדעתם כדעת מיעוט הראשונים [כפי שהביא שם תשעה במספר], דגרסי ועל הכלכלה, ולדבריהם על כרחינו לומר דלא הוי בכלל אין חותמין בשתיים, דהארץ גורמת למחיה, וממילא גם לכלכלה. ודבר אחד הוא. ולפי זה גם הראשונים דלא גרסי ועל הכלכלה י"ל דאודוי מודי דלא הוי בכלל אין חותמין